

KUNNSKAPSOVERSIKT

Minoritetsbefolkningens deltakelse i frivillige organisasjoner: Hva vet vi?

Senter for forskning på
sivilsamfunn og frivillig sektor
c/o ISF
Munthes gate 31
Pb. 3233 Elisenberg
0208 Oslo

www.sivilsamfunn.no
info@sivilsamfunn.no

 Følg oss på Twitter (@sivilsamfunn)

 Følg oss på Facebook

Utfordrende datainnsamling

Det er utfordrende å få gode tall på den frivillige deltakelsen blant minoritetsbefolkningen.

Dette påvirker tallene i spørreundersøkelser

Lav svarprosent

Folk er generelt mindre villige enn før til å svare på spørreundersøkelser, og det er spesielt vanskelig å få et representativt utvalg blant minoritetsbefolkningen. Lave svarprosenter kan føre til såkalte «skjeve resultater».

Kjennetegn ved respondentene

Undersøkelser blant innvandrere gir erfaringsmessig oftere skjeve utvalg: de som svarer er et såkalt «eliteutvalg» av yngre, høyt utdannede med lang botid i Norge som er over gjennomsnittet aktive i sivilsamfunnet. Slike feilkilder gjør at vi ikke får nok info om gruppene som faller utenfor: Innvandrere som i mindre grad er frivillig- og samfunnsengasjerte, som har kortere botid og lav sosioøkonomisk status. Det er også visse landgrupper som er underrepresentert.

Mange innvandrergupper er overrepresentert blant befolkningsgruppen med lav inntekt og sysselsetting. Dette er faktorer som fører befolkningen generelt har negativ effekt på frivillig deltakelse. En høyere andel innvandrere er også bosatt i store byer, hvor deltagelsen er jevnt lavere enn i distriktene.

Det er også viktig å skille mellom første- og andregenerasjons innvandrere i studier av minoritetsbefolkningen. Generelt sett har unge som har vokst opp i Norge likere deltakelsesmønster enn eldre som har vokst opp i et annet land.

Undersøkelsesens utforming

Ord, uttrykk og begreper kan ha ulik mening for ulike respondenter, særlig når en spør folk med ulik landbakgrunn, kultur og språk. Her kan en stå i fare for å gjøre målefeil: at en måler ulike ting ved bruk av samme begrep.

Spørsmål og kategorier som fanger opp majoritetsbefolkningens deltakelse, gjelder ikke nødvendigvis i samme grad for minoritetsbefolkningen. For eksempel ser vi i forbindelse med aktiviteter i organisasjonene at en stor andel i innvandrertilvalget velger kategorien «annet».

Frivilliginnsats-undersøkelsene begrenser seg til innvandrere og etterkommere med minimum 5 års botid i Norge og som behersker norsk språk. Dette fordi det kreves en viss grad av norskkunnskaper for å fylle ut spørreskjemaer og svare på telefonintervju. Andre tilnærminger ville bidratt til å fange opp de som har vært i landet kortere med begrenset språkkunnskap.

Sikrere funn fordrer grundigere og mer ressurskrevende undersøkelser. Ikke bare mer omfattende spørreundersøkelser, men også kvalitative studier for å forbedre kvantitative spørreskjemaer.

Fra Innvandrarak si deltaking i norsk frivilligliv. Nye tal og metodiske utfordringar (Eimhjellen, 2016)

«For å kunne konkludere mer sikkert og på et mer generelt grunnlag om innvandrerbefolkningens frivillige deltakelse, er det behov for grundigere og mer ressurskrevende undersøkelser»

Eimhjellen, 2016

Minoritetsbefolkningens deltakelse i frivillige organisasjoner: Hva vet vi?

Nordmenn ligger på verdenstoppen i frivillig arbeid. I 2014 svarte hele 61 prosent av den norske befolkningen at de hadde arbeidet frivillig for en organisasjon i løpet av det siste året. Men ikke alle nordmenn deltar på lik linje i frivillig arbeid og i frivillige organisasjoner. Tidligere studier har vist at innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn er underrepresentert blant medlemmer og frivillige i det tradisjonelle norske foreningslivet. En kartlegging av denne gruppens frivillige deltakelse er ikke minst viktig fordi frivillig deltakelse kan være en viktig arena for politisk og sosial integrasjon. Hva vet vi om minoritetsbefolkningens frivillige deltakelse? Hvem deltar, hvorfor og på hvilken måte?

Denne oversikten presenterer eksisterende kunnskap om ulike forhold ved minoritetsbefolkningens frivillige deltakelse:

1. Hvem som deltar, hvor de deltar og typen deltakelse
2. Motivasjon og holdninger til frivillighet
3. Hva som hemmer og fremmer deltakelse i frivillige organisasjoner
4. Hvor trenger vi mer kunnskap?

Kunnskapsoversikten er en sammenfatning av ulike studier gjennomført av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor i perioden 2009 -2016.

Deltakelse i frivillige organisasjoner

Basert på våre tall kan vi si noe om hvem som utfører frivillig arbeid, hvor de deltar og formen på deltakelsen. Tallene er basert undersøkelser som tar for seg personer med minimum fem års botid i Norge, og som behersker norsk språk.

Om undersøkelsene

Kvantitative kilder:

- Frivillig innsats- undersøkelsen 2009 (Afrika og Asia).
- Undersøkelse blant innvandrere 2015 (Afrika, Asia og Øst-Europa)
- Ung i Oslo 2015 (Ungdomsundersøkelse som involverer mer enn 24 000 ungdommer fra 8. trinn til VG3).

Kvalitative kilder:

- Feltstudie og intervjuer med sentrale aktører i fire flerkulturelle lokalsamfunn i Norge (Veitvet i Oslo, Møhlenpris i Bergen, Fjell i Drammen og Saupstad i Trondheim), 2009-2013.
- Intervjuer med ledere av 8 flerkulturelle barne- og ungdomsorganisasjoner, 2013-2014.

Hvem er de frivillige?

- Den typiske frivillige i minoritetsbefolkningen tilsvarer profilen til den typiske frivillige i majoritetsbefolkningen: Mann med høy utdanning og inntekt og med bredt sosialt nettverk. I tillegg har lang botid og gode norskferdigheter en positiv effekt på deltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn.
- Minoritetsbefolkningen deltar i mindre grad enn majoritet, men forskjellen kan i stor grad tilskrives sosioøkonomiske faktorer. Når man justerer for faktorer som lav sysselsetting, vedvarende lavinntekt og fattigdom, tillegg til botid og norskferdigheter, er deltakelsen på omtrent samme nivå som majoritetsbefolkningens.
- Norskfødte med innvandrerforeldre oppgir oftere at de har utført frivillig arbeid enn innvandrere. Unge etterkommere med høy utdanning og lang botid i Norge deltar frivillig i like stor grad som gjennomsnittsbefolkningen.

Frivillig arbeid

- Aktiviteter som utøves av egen fri vilje og uten lønn, annet enn begrenset kompensasjon eller mindre gaver, for å gagne mennesker utenfor egen familie og hushold.
- Formelt frivillig arbeid forstås som ethvert bidrag av ubetalt tid til aktiviteter i regi av organisasjoner.
- I 2014 oppga 61 prosent av den norske befolkningen at de hadde utført frivillig arbeid for en frivillig organisasjon de siste 12 månedene.

Minoritetsbefolkning

- Samlebetegnelse på personer som selv har innvandret til Norge (innvandrere), og norskfødte barn med to foreldre som er født i utlandet (etterkommere).
- Undersøkelsene som presenteres her, omfatter først og fremst personer med bakgrunn fra Afrika og Asia.

Innvandrerforening

- Betegnelse som ofte brukes om organisasjoner for og med innvandrere og etterkommere.
- Aktiviteter kan være knyttet til hjemland, kultur, religion- eller interesserepresentasjon, hobby, fritid eller idrett.

«Innvandrerbakgrunn i seg selv har liten effekt på sannsynligheten for å gjøre frivillig arbeid»

Eimhjellen og Seggaard, 2010

«Formen på deltakelsen og området for frivillighet har mye å si for i hvor stor grad minoritetsbefolkningen er representert som frivillige»

Eimhjellen og Seggaard, 2010

«Minoritetsbefolkningen er godt representert som frivillige på flere områder, men ikke der vestlige er: I idretten, kunst, kultur, korps og kor, og innen hobby-, fritids og utendørsaktiviteter»

Eimhjellen og Seggaard, 2010

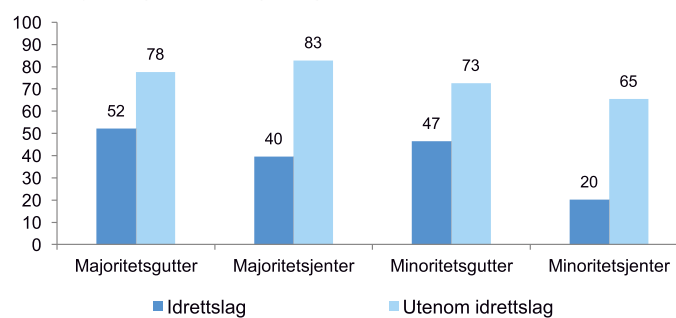
Organisasjonstyper

- Religion og livssyn er det klart største feltet for innvandrere og etterkommeres frivillige arbeid.
- En relativt høy andel av minoritetsbefolkningen er frivillige innen idrett og sport, internasjonal utvikling/bistand, utdanning, opplæring og forskning og boretts- og boligbyggerlag.
- Deltakelsen i religions- og livssynsorganisasjoner er høyere blant minoritetsbefolkningen enn i majoritetsbefolkningen. For idrettsorganisasjoner gjelder det motsatte.

Minoritetsungdom og idrett

Selv om unge innvandrere og etterkommere er bedre integrert i idretten enn sine foreldre, og stadig flere oppgir at de har vært med i idretten enn tidligere, deltar de i betydelig lavere grad enn majoritetsungdommen. Resultater fra en undersøkelse gjennomført av NOVA i samarbeid med Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor og Norges Idrettshøgskole fra 2015 viser at forskjellene mellom majoritet- og minoritetsungdom har økt de siste 20 årene (fra 1996-2015). Særlig lav er idrettsdeltakelsen blant jenter med minoritetsbakgrunn.

Figur: Andel unge i alderen 13-19 år som trener aktivt i og utenfor idrettslagene – etter kjønn og innvandringsbakgrunn. Prosent.

Kilde: Ung i Oslo 2015

Note: Med aktiv trening mener vi her trening 1-2 ganger i måneden eller oftere.

- Minoritetsjenter deltar i langt mindre grad i organisert idrett enn andre ungdommer. Forskjellen mellom majoritets- og minoritetsgutter er mindre enn forskjellen blant jentene.
- Faktorer som har betydning for ungdoms deltakelse er foreldrenes utdanning, økonomi og holdninger til idrett og fysisk aktivitet, samt ungdommens egne interesser, skolearbeid og religiøs tilhørighet. Dette gjelder i særlig grad for minoritetsjentene.
- Minoritetsungdom kombinerer idrettsdeltakelse med annen organisert aktivitet i større grad enn ungdom med norskfødte foreldre. Deltakelse i andre organisasjoner ser med andre ord ikke ut til å gå på bekostning av minoritetsungdoms deltakelse i idretten, slik vi ser hos majoritetsungdommen – snarere tvert imot.
- Minoritetsungdom – spesielt jenter – har et større frafall enn majoritetsungdom i overgangen fra barne- til ungdomsidretten. På starten av ungdomstrinnet er frafallet i idretten omtrent dobbelt så høyt for minoritetsjenter som majoritetsjentene.

Fra rapporten «Idrettsdeltakelse og trening blant Ungdom i Oslo: Barrierer, frafall og endringer over tid» (2016)

Medlemskap og organisasjonstilknytning

- Minoritetsbefolkningen er underrepresentert som medlemmer i de fleste typer organisasjoner. Færre mener det er viktig å være medlem i organisasjonen man jobber for.
- Unntaket er menigheter/religiøse foreninger og innvandrerforeninger. En relativt stor andel er medlemmer i yrkes-, bransje- og fagforeninger.
- Etterkommere av innvandrere er i mindre grad medlemmer enn foreldregenerasjonen. Også i majoritetsbefolkningen har unge færre organisasjonsmedlemskap enn eldre aldersgrupper.
- Jo mer formell deltakelsen er, jo lavere representert er personer med innvandrerbakgrunn. Ett eksempel er borettslagene, der en like høy andel av minoritetsbefolkningen deltar i dugnader og frivillig arbeid, men der styrevervene nesten utelukkende befolkes av etniske nordmenn.
- Studier av flerkulturelle lokalsamfunn viser at aktivitetstilbud av og for etniske minoritetsgrupper er langt mer omfattende enn hva lokale myndigheter fanger opp gjennom sine frivillighetsregistre.
- Frivillig aktivitet som er uorganisert registreres ikke på linje med formelle, selvstendige foreninger, og det er derfor vanskelig å kartlegge bredden og omfanget av slike typer fellesskap.

Motivasjon

- Minoritetsbefolkningen uttrykker generelt høyere motivasjon enn majoritetsbefolkningen på faktorer som: Læring, å føle seg betydningsfull, og å vise medfølelse med folk som har det verre enn en selv
- Ekspressive motiver, som tilhørighet og selvfølelse, er et klart viktigere motiv blant minoritets- enn majoritetsbefolkningen. Sosiale motiver, som at man har venner blant frivillige, eller at en har blitt oppfordret av nærstående om å bidra, står også sterkere hos minoritet enn majoritet.
- Sammenlignet med majoritetsbefolkningen synes minoritetsbefolkningen å være mer formålsrettet i sitt frivillige arbeid: En større andel blant disse mener kontakter gjennom frivillige organisasjoner kan være til hjelp senere i arbeidslivet, og at dette er en viktig grunn for å utføre frivillig arbeid. Attester er også viktigere for personer med innvandrerbakgrunn

Deltakelsens betydning: individ og samfunn

- Sammenlignet med majoritetsbefolkningen, er det betydelig flere med innvandrerbakgrunn som anser organisasjonssamfunnet som en demokratisk kvalifiseringsarena. Flere mener de får en god skoloring i demokratiske spilleregler gjennom organisasjonsdeltakelsen.
- Organisasjonstilknytningens betydning for utvikling av sosiale bånd til mennesker som er ulik en selv og mellommenneskelig tillit, er større for innvandrere enn for etterkommere og majoritet.
- Innvandrerorganisasjoner kan spille en viktig rolle som kulturbærere og fellesskap for minoritetsgrupper, ved å gi opplevelse av tilhørighet og styrker den flerkulturelle identiteten.
- En studie av frivillige organisasjoner for unge flerkulturelle viser at lederne er bevisste organisasjonens rolle som integrasjonsarena, og at de ønsker at organisasjonene skal bidra til sosial og politisk integrasjon for unge med tokulturell identitet.
- Rollen som samfunnspolitisk aktør blir tydeligere i de transnasjonale nettverkene en del innvandrerorganisasjoner er en del av. Mange kjemper for demokrati og menneskerettigheter i land og regioner som de deler etnisk/kulturell identitet med.

«Jo mer formell organisasjonstilknytningen er, jo mindre representert er personer med innvandrerbakgrunn»

Eimhjellen og Segard, 2010

«Frivillige med innvandrerbakgrunn uttrykker generelt høyere motivasjon enn majoriteten for å utføre frivillig arbeid».

Eimhjellen og Segard, 2010

Motivasjon for frivillighet

Selvaktelsesbegrunnelser:

- «Jeg føler meg betydningsfull når jeg arbeider frivillig»
- «Som frivillig blir jeg mer fornøyd med meg selv»

Arbeidsmarkedsbegrunnelser

- «Det er bra å ha en attest på at man har jobbet som frivillig»
- «Jeg kan få kontakter som kan hjelpe meg i arbeidslivet»

Sosiale begrunnelser

- «Folk som står meg nær har oppfordret meg til å arbeide frivillig»
- «Jeg har venner som arbeider som frivillig»
- «Jeg føler et sosialt press om å bidra»

Læringsbegrunnelser

- «Jeg kan lære mer om det jeg arbeider for»
- «Som frivillig lærer jeg noe gjennom praktisk erfaring»

Verdibegrunnelser

- «Jeg kan gjøre noe konkret for saker som opptar meg»
- «Som frivillig viser jeg medfølelse med dem som har det verre enn meg»

Fra Volunteer Functions Inventory. Se Eimhjellen og Segard 2010

«Tendensen til at majoritet og minoritet deltar på ulike arenaer i sivilsamfunnet har ført til bekymring for utviklingen av et parallelt foreningsliv i flerkulturelle lokalsamfunn»

Ødegård, Loga, Steen-Johnsen og Ravneberg, 2014

«Personer med innvandrerbakgrunn opplever flere hindringer i hverdagen og oppgir oftere at de mangler sosiale nettverk for å komme inn i frivillig deltakelse».

Eimhjellen og Segaaard, 2010

Forutsetninger for deltakelse

Hva hemmer og fremmer integrasjon gjennom sivilsamfunnet? Studiene finner forutsetninger for og barrierer mot frivillig deltakelse på tre nivåer.

Individuelle barrierer

- Personer med innvandrerbakgrunn opplever ikke bare flere og andre typer barrierer for å delta i det etablerte norske foreningslivet, de opplever alle barrierene som mer sentrale enn majoritetsbefolkningen.
- Minoritetsbefolkningen oppgir i større grad enn majoritet at de ikke vet hvor de skal starte og at ingen har spurt dem om å delta.
- Andre sentrale barrierer er økonomi, krevende arbeidssituasjon, manglende tid og interesse og lite kjennskap til det norske foreningslivet.
- Kort botid og begrensede norskkunnskaper er også viktige deltakelsesbarrierer. Språkbarrieren gjelder særlig for kvinner.

Organisatoriske barrierer

- Noen innvandrerforeninger mangler koblinger til andre organisasjoner eller grupper i lokalsamfunnet. Flere opplever at de mangler kompetanse og økonomi som er nødvendig for formalisering og eksternt samarbeid.
- For tradisjonelle norske organisasjoner kan det være en utfordring å nå ut til nye befolkningsgrupper. Grunnene kan være at man rekrutterer til sentrale posisjoner fra nettverk av etniske nordmenn, eller mangel på ressurser og kompetanse for å tilpasse seg et mer flerkulturelt samfunn.

Systembarrierer

- Fravær av en helhetlig politikk og utforming av strategier innenfor mangfolds- og integrasjonsarbeidet fører ofte til kortsiktighet og fragmenterte tiltak.
- Mangel på en lokal koordinerende enhet bidrar i mange tilfeller til at de ulike aktørene opererer hver for seg, uten muligheten til å foreta et felles løft.

Hvordan legge til rette for vellykket integrasjon i sivilsamfunnet?

- Studier av flerkulturelle lokalsamfunn viser at vellykkede resultater har sammenheng med at lokale myndigheter legger til rette for og koordinerer samarbeid på tvers av ulike aktører – både frivillige, offentlige og private.
- Gjennom målrettet kompetanseutvikling, langsiktige prosjekter og finansiering, kan lokale myndigheter bidra til å styrke formalisering av innvandrernettverk og å hjelpe tradisjonelle norske foreninger med å nå ut til nye grupper.
- Offentlige integreringstiltak kan oppleves som toppstyrt og uten lokalt eierskap. Ved å forankre og utvikle tiltak gjennom eksisterende nettverk i lokalsamfunnet, kan lokale myndigheter dreie innsatsen fra en top-down til en bottom-up- initiert integrasjonspolitik.

Deltakelsesbarrierer og tiltak

Individnivå	Organisasjonsnivå	Systemnivå
Barrierer <ul style="list-style-type: none"> • Økonomi • Svake norskkunnskaper • Manglende nettverk og informasjonstilgang • Lav kjennskap til foreningslivet 	Barrierer <ul style="list-style-type: none"> • Tradisjonelle organisasjoner, sementert organisasjonsdrift og lukkede ledernetverk • Manglende mangfoldskompetanse • Innadvendte minoritetsnettverk uten formell struktur • Økonomiske ressurser 	Barrierer <ul style="list-style-type: none"> • Fragmenterte og sporadiske integrasjonsinitiativ • Nasjonale initiativer uten særlig lokal forankring • Mangel på langsiktighet og forutsigbarhet i prosjektstøtte og organisasjonsdrift • Mangel på koordinerte initiativ rettet mot nærmiljø, på tvers av sektorer og mellom offentlige og frivillige aktører
Tiltak <ul style="list-style-type: none"> • Tilgjengelig informasjon • Dialogarenaer • Utlånsentraler • Lave kostnader for deltakelse • Språkkompetanse 	Tiltak <ul style="list-style-type: none"> • Organisasjons- og kulturutvikling • Formalisering av innvandrernetverk • Felles brobyggende arrangementer • Tilgang på lokaler og aktivitetsarenaer • Økonomiske ressurser til utviklingsarbeid 	Tiltak <ul style="list-style-type: none"> • Helhetlig tenkning og samordning • Arenaer for tverrsektoriell tenkning • Aktive strategier for brobygging/overskridende relasjoner • Økonomiske ressurser og kompetanseutvikling • Tilby lokale møteplasser
Resultat <ul style="list-style-type: none"> • Flere aktiviteter • Aktive barn og unge • Involvering av kvinner • Senkede deltakelsesbarrierer 	Resultat <ul style="list-style-type: none"> • Flere formelle foreninger • Mer robuste, kompetente foreninger • Brobyggende nettverk • Mektiggjøring av enkeltgrupper 	Resultat <ul style="list-style-type: none"> • Fra <i>top-down</i> til en <i>bottom-up</i> tilnærming • Stedsutvikling som er grasrotbasert, kompetansebasert og inkluderende

Oppsummering av ulike studier, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Dette trenger vi mer kunnskap om

- Nivåer og omfang av deltakelse i minoritetsbefolkningen.
- Frivillighetens rolle i integrasjonsprosessen for de med kortere botid/nyankomne.
- Aktiviteter og organisering i innvandrerforeninger og mer uformelle sammenslutninger.
- Betydningen av kjønnsbetingede kulturelle idealer i familien for deltakelse.
- Betydningen av individuelle og familiære sosiale nettverk for unges deltakelse.
- Hvilke støttetiltak og organiseringsstrukturer som er hensiktsmessige for å gjøre innvandrerorganisasjoner bærekraftige over tid.
- Hvilken rolle sivilsamfunnet og dets organisasjoner spiller både i nasjonal og transnasjonal kontekst.

Sentrale referanser

- Bakken, A., Ødegård, G., Strandbu, Å. (2016). *Idrettsdeltakelse og trening blant ungdom i Oslo. Barrierer, frafall og endringer over tid*. Rapport 7/2016. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eimhjellen, I. (2016). *Innvandrere si deltaking i norsk frivilligliv. Nye tal og metodiske utfordringer*. Rapport 3/2016. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eimhjellen, I. og Seggaard, S. (2010). *Etniske minoriteter og frivillige organisasjoner*. Rapport 8/2010. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Enjolras, B. og Wollebæk, D. (2010). *Frivillige organisasjoner, sosial utjevning og inkludering*. Rapport 2/2010. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Loga, J. og Hagelund, A. (2009). *Frivillighet, innvandring, integrasjon*. En kunnskapsoversikt. Rapport 1/2009. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Loga, J. (2011). *Inkludering i nærmiljø. En studie av frivillige organisasjoner som flerkulturelle møteplasser*. Rapport 5/2011. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Loga, J. (2012). *Trossamfunn, innvandring og integrasjon. En kunnskapsoversikt*. Rapport 3/2012. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Seggaard, B. S. (2011). *Frivillig sektor og innvandrere. Et forskningsbasert notat*. Notat. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D. og Seggaard, S. (red) 2011). *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.
- Wollebæk, D. og Sivesind, K.H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Rapport 3/2010. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G. (2010). *Foreningsliv i et flerkulturelt lokalsamfunn. En studie om integrasjon og sosial kapital*. Rapport 6/2010. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
- Ødegård, G. (2016). Kulturformidler eller politisk aktør? En studie av flerkulturelle barne- og ungdomsorganisasjoner. I: I. Eimhjellen og G. Ødegård (red). *Klima og migrasjon. To casestudier av sivilsamfunnsorganisering i ei ny tid*. Rapport 2/2016. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G., Loga, J., Steen-Johnsen, K. og Ravneberg, B. (2014). *Fellesskap og forskjellighet. Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle lokalsamfunn*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Ødegård, G. og Sætrang, S. (2015). *Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle sivilsamfunn*. Notat til KS Workshop om utenforskap.